

Een rechtvaardige transitie in Kopenhagen

Een vakbondsperspectief op de klimaatonderhandelingen

Rio de Janeiro, Berlijn, Genève, Kyoto, Buenos Aires, Bonn, Den Haag, Marrakesh, New Delhi, Milaan, (opnieuw) Buenos Aires, Montréal, Nairobi, Bali, Poznan en nu Kopenhagen. Met een paar uitzonderingen is dit een mooie lijst van (exotische) vakantiebestemmingen. Dit is echter ook het parcours van de internationale klimaatonderhandelingen sinds 1992. Toen werd het klimaatverdrag afgesloten tijdens de "Earth Summit" in Rio de Janeiro. Voor het ACV is een kordaat klimaatbeleid een prioriteit. Wij pleiten voor een rechtvaardige omschakeling van onze economie waarbij solidariteit (in het Westen en mét het Zuiden), een sociaal beleid en de aanpak van de klimaatverandering samen gaan. Dit noemen we een 'rechtvaardige transitie'. Die moet er voor zorgen dat de opwarming van de aarde stop gezet wordt en er groene jobs gecreëerd worden. In dit artikel gaan we in op de uitdaging die op tafel ligt in Kopenhagen, we geven aan wat het standpunt is van de vakbond en we proberen dit te vertalen naar de situatie van de werknemers.

1. Laat ons duidelijk zijn: het klimaat warmt op

Aangezien het moeilijke onderhandelingen worden in Kopenhagen is het aangewezen goed voor ogen te houden wat de uitdaging is. Bijna vierduizend wetenschappers van het IPCC bevestigden in 2007 dat de opwarming van het klimaat een feit is.¹ Daarenboven gaven ze aan dat die zeer waarschijnlijk het gevolg is van menselijke activiteiten. In de vorige eeuw steeg de temperatuur met 0,74° C en steeg het zeeniveau met 17 cm. Indien de wereldwijde emissies van broeikasgassen toenemen aan het ritme van vandaag dan zal volgens het IPCC tegen het einde van volgende eeuw de temperatuur met meer dan 6°C blijven stijgen. De gevolgen worden steeds duidelijker:

- Het verdwijnen van bevroren zeeën tegen de tweede helft van deze eeuw
- Toenemende frequentie van warmte records, hitte golven en zware neerslag
- Toename van de intensiteit van de tropische cyclonen
- Vermindering van waterbronnen in halfdroge gebieden zoals de Middellandse Zee.
- Het mogelijk verdwijnen van de ijskap op Groenland met als gevolg een bijkomende stijging van het zeeniveau met 7 meter
- Ongeveer 20 tot 30% van alle dier- en plantsoorten op aarde zullen met uitsterven bedreigd worden indien de opwarming hoger is dan 1,5 tot 2,5 °C.

De klimaatverandering zal een aanzienlijke impact hebben op de economie en op de bevolking in alle landen. De landen die echter het minst bijgedragen hebben aan het broeikaseffect zullen het ergst getroffen worden. In Afrika zullen tegen 2020 75 tot 250 miljoen mensen getroffen worden door water

¹ Intergovernmental Panel on Climate Change, Fourth Assessment Report, 2007. www.ipcc.ch

tekort indien er geen maatregelen genomen worden. Volgens Dr. Pachauri (IPCC-voorzitter) dreigen minstens twaalf Afrikaanse landen door de klimaatproblematiek “*failed states and communities*” te worden.²

Om het tij te keren moet de opwarming van de aarde minstens beperkt blijven tot een stijging met 2°C boven het pre-industriële niveau. Deze doelstelling is echter nog steeds niet verworven binnen de klimaatonderhandelingen! Positief is alvast dat alle G8-leiders zich achter deze doelstelling schaarden op de top in L’Aquila in juli van dit jaar. De opwarming beperken tot maximaal 2°C betekent dat de wereldwijde emissies vanaf 2015 (over minder dan 6 jaar!) effectief moeten beginnen dalen. Vervolgens zijn mondiale emissiereducties van 50% tot 85% nodig tegen het midden van de 21ste eeuw. Dit impliceert een emissiereductie door ontwikkelde landen van 25 tot 40% tegen 2020 en 80 tot 95% tegen 2050. Maar ook ontwikkelingslanden met hoge emissieniveaus, zoals China, India en Brazilië, zullen hun emissies moeten beperken.

De opwarming van de aarde is zonder twijfel een van de grootste uitdagingen waarmee de mensheid wordt geconfronteerd. Maar het is belangrijk dit probleem steeds in een ruimer kader te plaatsen. De milieucrisis gaat nl. verder dan de opwarming van de aarde. De vervuiling van lucht, bodem en water is nog lang niet gestopt (al zijn er hier en daar verbeteringen waar te nemen). Ook de uitputting van natuurlijke rijkdommen om tegemoet te komen aan onze gulzige consumptiemaatschappij en de aantasting van de biodiversiteit gaat onverkort door. Het volledige plaatje moet voor ogen gehouden worden indien we onze economie op een duurzame pad willen brengen.

2. Geen klimaatakkoord zonder sociale bescherming

Vaak wordt gewezen op de ongelukkige samenloop van de klimaatonderhandelingen met de zware economische crisis waarmee we vandaag geconfronteerd worden. De crisis heeft reeds geleid tot grotere terughoudendheid van de geïndustrialiseerde landen om ambitieuze emissiereductie-engagementen aan te gaan. Er mag echter niet vergeten worden dat zowel de klimaatproblematiek als de economische crisis symptomen zijn van ons onduurzaam economisch model. Beide crisissen treffen de sociaal zwakste groepen het hardst, zowel bij ons als in het Zuiden. Voorbeelden hiervan zien we elke ochtend in onze krant en ‘s avonds op TV: stijgende werkloosheid, meer vraag naar voedselpakketten, doden door overstromingen in Azië, bosbranden in het Middellandse Zeegebied, droogte in Afrika, enz. Als vakbond zijn we overtuigd dat enkel een rechtvaardige oplossing duurzaam kan zijn. De sterkste schouders moeten de zwaarste last nemen om de crisis aan te pakken. Dit geldt ook voor de klimaatproblematiek. De geïndustrialiseerde landen dienen bij te dragen aan de koolstofarme ontwikkeling van het Zuiden. Bij ons kan de omschakeling naar een koolstofarme economie niet gebeuren zonder bescherming van de werknemers die het slachtoffer zijn van deze omschakeling. Alle aandacht is nodig voor de meest kwetsbare groepen in de samenleving en.

Onze rechtvaardige transitie kan samengevat worden in zes kernpunten:

² Toespraak van Mr. Rajendra Pachauri bij de opening van klimaatop van de Verenigde Naties op 22 september 2009.

- Grootschalige investeringen zorgen voor een duurzaam en langetermijn industrieel beleid gericht op het behouden en de creatie van waardige en groene/duurzame jobs, het vergroenen van alle arbeidsplaatsen en de ontwikkeling en toepassing van nieuwe technologieën.
- Onderzoek stimuleren om alert en vroegtijdig de sociale en tewerkstellingsimpact van de klimaatverandering te detecteren. Op die manier kunnen noodzakelijk maatregelen beter voorbereid worden.
- De overheden moeten het geïnstitutionaliseerd overleg met vakbonden, werkgevers en andere organisaties aangaan en aanmoedigen. Dit overleg en het respect van mensenrechten en arbeidsrechten zijn de basisvoorwaarden voor een vlotte en effectieve transitie naar een duurzame samenleving.
- Vorming en opleiding van werknemers rond milieuvriendelijke processen en technologieën is essentieel om deze technologieën te laten doorbreken om zo het potentieel van groene investeringen maximaal te realiseren.
- Bescherming van de arbeiders is nodig aangezien grote kwetsbaarheid er toe kan leiden dat men weigerachtig staat tegenover veranderingen. Een sterke sociale zekerheid en een actief arbeidsmarktbeleid moeten zorgen voor een transitie die ook rechtvaardig is.
- Er bestaat geen standaardoplossing voor een rechtvaardige transitie. Elk land en regio heeft nood aan een aangepast economisch plan. De vrije markt laten spelen zal enkel leiden tot achterstelling en zo weerstand genereren tegen het klimaatbeleid.

3. De rechtvaardige transitie in Kopenhagen

Volgens de wereldwijde beweging van vakbonden is het noodzakelijk dat in Kopenhagen een internationaal klimaatakkoord afgesloten worden dat de opwarming van de aarde beperkt tot 2°C.³ Om dit te realiseren willen de vakbonden dat de onderhandelaars de aanbevelingen van het IPCC overnemen: 50% tot 85% emissiereductie tegen 2050 (t.o.v. het niveau van 1990) met als interim-doelstelling voor de ontwikkelde landen een reductie met 25% tot 40% tegen 2020. Hierbij kunnen individuele landen meer of minder ambitieuze doelstellingen voor hun rekening nemen, in functie van specifieke omstandigheden. De algemene reductie van alle ontwikkelde landen samen moet de IPCC-doelstelling respecteren.

Verder moeten er ook een engagement komen van een aantal groeilanden die ondertussen grote uitstoters geworden zijn van broeikasgassen en die een bepaald ontwikkelingsniveau bereikt hebben. Dit engagement bestaat uit meetbare, rapporteerbare en verifieerbare beleidsmaatregelen en doelstellingen inzake hernieuwbare energie, energie efficiëntie, *clean coal technology*, bosbehoud, enz. In ruil voor deze duidelijke en verifieerbare doelstellingen moeten de ontwikkelde landen financieel

³ Meer info op de klimaatwebsite van het Internationaal Vakverbond: <http://climate.ituc-csi.org>

bijdragen tot de noodzakelijke koolstofarme technologische ontwikkeling en zorgen voor de overdracht van deze technologie. Deze financiële bijdrage compenseert de historische verantwoordelijkheid van de ontwikkelde landen voor de klimaatcrisis. Het principe van ‘gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheden’⁴ moet een kader bieden voor effectieve maatregelen in plaats van te leiden tot een patstelling tussen rijke en arme landen. Iedereen erkent de nood voor ontwikkelingslanden om over te schakelen op een koolstofarme ontwikkeling volgens hun mogelijkheden, maar we benadrukken dat deze landen ook moeten kunnen blijven zorgen voor welvaart en goede jobs voor hun bevolking.

Via het Internationaal Vakverbond en vertegenwoordiging in nationale delegaties zullen de vakbonden in Kopenhagen deelnemen aan de klimaatonderhandelingen. Tegelijk zullen vele vakbondsmilitanten actie voeren in Kopenhagen en ook in Brussel. Op die manier willen we druk zetten op de onderhandelingen. Het is belangrijk dat onze eis voor een ‘rechtvaardige transitie voor de werknemers’ duidelijk vermeld wordt in het akkoord. De nood aan opleiding voor werknemers dient opgenomen te worden in het onderdeel van het akkoord dat de overdracht van technologie regelt. In de ontwerpdocumenten die nu op tafel liggen ontbreekt nog steeds een verwijzing naar de belangrijke rol van vakbonden en het geïnstitutionaliseerd sociaal overleg voor het klimaatbeleid. Dit moet veranderen. Bijkomende aandachtspunten voor de onderhandelingen zijn:

- Een verwijzing naar de Verklaring van de Internationale Arbeidsorganisaties (IAO) over de Fundamentele Principes en Rechten op het Werk.
- Aangeven dat er nood is aan een industrieel beleid gebaseerd op een langetermijnvisie en de garantie op toegang tot energie voor iedereen bij de implementatie van koolstofarme strategieën.
- Een betere regulering van marktmechanismen.

4. Een koolstofarme economie schept groene jobs

Zonder doortastende maatregelen zal de klimaatverandering een aanzienlijke impact hebben. De gevolgen voor de economie en de tewerkstelling zullen aanzienlijk zijn. De vrees voor jobverlies is vaak een reden om maatregelen die emissies reduceren af te wijzen of af te zwakken. Terwijl deze vrees terecht is in bepaalde bedrijven en sectoren wijzen de gegevens er echter op dat een actief klimaatbeleid een positief effect heeft op de tewerkstelling. Het is de rol van de vakbonden om er mee voor te zorgen dat dit job-potentieel ten volle gerealiseerd wordt. De koolstofarme economie wordt zo een aandrijver van groene jobs.

Wat zijn ‘groene jobs’? Volgens het bekende rapport over ‘Green Jobs’ van de IAO, het milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP), het Internationaal vakverbond (IVV) en de Internationale organisatie van werkgevers (IOE) dragen groene jobs bij tot de vermindering van de milieu-impact van bedrijven en economische sectoren, tot een niveau dat uiteindelijk binnen de duurzaamheidsgrenzen valt. Groene jobs in de landbouw, industrie, diensten en overheid zorgen mee

⁴ Dit principe werd vastgelegd in art. 3 van het Klimaatverdrag.

<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

voor de bescherming en het herstel van de kwaliteit van het leefmilieu.⁵ Er is echter geen eenduidig en eenvoudig recept beschikbaar; de *push for green jobs* moet op verschillende niveaus gebeuren. In wat volgt bekijken we wat die transitie voor België betekent.

Promoten van tewerkstelling in milieusectoren

Milieubescherming creëert rechtstreeks jobs in de milieu-industrie (bedrijven, organisaties en de overheid). Tussen 1995 en 2005 steeg het aantal banen in de Belgische milieu-industrie van 55.000 tot 77.000, waardoor het aandeel van deze sector in de totale werkgelegenheid toenam van 1,5% tot 2%. Ongeveer de helft van de omzet van de milieu-industrie en een derde van haar werkgelegenheid werd gerealiseerd door ondernemingen die actief zijn in de afvalsector.⁶ Het is duidelijk dat de milieu-industrie nog een zeer groot potentieel heeft en alle ondersteuning verdient.

Er zijn echter ook nog knelpunten.⁷ Sommige banen vallen onder de definitie van groene job, maar zijn het niet omdat er een negatieve milieu-impact is door onaangepaste praktijken. Een voorbeeld is het inzamelen van gebruikte toestellen om ze te recyclen (een groene job), terwijl ze in feite uitgevoerd worden naar Afrika waar ze niet de gepaste behandeling krijgen.

Groene banen zijn niet altijd per definitie goede of waardige banen. Ook hier is er het voorbeeld van de recyclage-industrie die effectief zorgt voor een vermindering van de milieu-impact, maar de banen zijn er vaak vuil, gevaarlijk en kunnen een belangrijke gezondheidsimpact hebben. De tewerkstelling in deze sector is vaak onzeker en de lonen zijn er laag. Dit zijn knelpunten die aangepakt moeten worden om te zorgen voor een rechtvaardige transitie naar duurzame ontwikkeling.

Vergroenen van de traditionele sectoren

Met 2% van de totale tewerkstelling in België vertegenwoordigt de milieu-industrie een belangrijke en stijgende – maar nog steeds kleine minderheid – van de totale tewerkstelling. Het komt er dus op neer om ook de traditionele sectoren te vergroenen. Het is trouwens niet aangewezen om de traditionele en de groene economie tegen elkaar uit te spelen. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er zijn voorbeelden genoeg: de chemische industrie is cruciaal voor de ontwikkeling van zonnetechnologie, windmolens kunnen niet zonder de staalindustrie.

Het vergroenen van de traditionele sectoren kan gebeuren via een koolstofarm industrieel transitiebeleid. De uitwerking van economische transitieprogramma's gebeurt best op niveau van de sectoren.⁸ In deze programma's moet een voorstelling worden gemaakt van hoe de sector zich in de toekomst zal ontwikkelen, welke uitdagingen er zich stellen, welke verschuivingen zich zullen voordoen op het vlak van werkgelegenheid en arbeid. Hieraan wordt een stappenplan gekoppeld met voorstellen over de aanpassingen die noodzakelijk zijn om te komen tot een verdere duurzame en toekomstgerichte ontwikkeling van de sector, daarbij rekening houdend met sociale en ecologische overwegingen. Een rechtvaardige transitie moet zorgen voor 'bruggen' tussen de sectoren, tussen bedrijven en binnen

⁵ ILO/UNEP/IOE/ITUC, 'Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable, Low-Carbon World', September 2008.

⁶ Federaal Planbureau, 'The Belgian Environment Industry 1995-2005', WP 7-09, juni 2009.

⁷ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, 'Advies betreffende de thematiek van de groene jobs', 14 juli 2009.

⁸ Zie krachtlijn 53 van de Vlaamse ACV-dagen 2009 'Voor een sociaal en solidair Vlaanderen'.

bedrijven om werknemers toe te laten over te stappen naar toekomstgerichte activiteiten. Dit stappenplan dient tot stand te komen via volwaardig sociaal overleg om de lonen en werkomstandigheden van de betrokken werknemers te garanderen. Ook in het sociaal overleg op niveau van de onderneming dient men soortgelijke transitieprogramma's en stappenplannen op te stellen. Deze plannen moeten de kwetsbaarheid van de werknemers ondervangen om te vermijden dat men weigerachtig zou staan tegenover (onvermijdelijke en noodzakelijke) veranderingen.

Innovatie, onderzoek en ontwikkeling vormen een belangrijk onderdeel van de sectorale economische transitieprogramma's. De overheid doet reeds belangrijke inspanningen op dit vlak. Deze programma's moeten echter meer ingeschakeld worden in de sectorale langetermijntransities die nodig zijn om de economie te verduurzamen. Op deze manier kan ook het maatschappelijk overleg rond innovatie, onderzoek en ontwikkeling versterkt worden. Tenslotte ontbreekt vandaag volledig de vormings- en opleidingsdimensie in de transitieprogramma's en in de lopende onderzoeksinitiatieven. Vormingsprogramma's voor werknemers kunnen anticipatief inspelen op de veranderingen die noodzakelijk zijn. Op die manier kunnen werknemers vertrouwd gemaakt worden met de technieken die noodzakelijk zijn voor de koolstofarme economie van de toekomst.

Werken aan groene jobs houdt ook in dat de werkplaats zelf meer mens- en milieuvriendelijk wordt. Dit is een domein waar de vakbonden bij uitstek een rol kunnen spelen. Acties rond werkomstandigheden, veiligheid en gelijke behandeling van werknemers moeten ook milieu- en duurzaamheidsaspecten mee in rekening nemen. Met de nodige ondersteuning (o.a. via vorming en training) kunnen werknemers in de bedrijven zelf actief bijdragen aan het duurzamer maken van de economie. Op die manier zijn ze niet het leidend voorwerp van de koolstofarme transitie, maar vormen ze mee de drijvende kracht.

5. Koolstoflekken eerst goed bestuderen en dan vermijden

De klimaatproblematiek zal nooit efficiënt en effectief aangepakt kunnen worden zonder duidelijkheid over de koolstoflekken. Koolstoflekken ontstaan wanneer bedrijven activiteiten verplaatsten naar landen met minder strikte klimaatregelgeving. De uitstoot wordt zo niet verminderd maar gewoon verplaatst. Deze problematiek stelt zich voor de bedrijven die onderhevig zijn aan internationale concurrentie. Dit zijn meestal grote bedrijven die verplicht moeten deelnemen aan de Europese emissiehandel. De beste oplossing voor dit probleem is ervoor te zorgen dat de bedrijven in alle landen voldoen aan gelijkaardige klimaatdoelstellingen. Voor de EU is het instrument bij uitstek hiervoor de uitbreiding van de (Europese) emissiehandel naar alle geïndustrialiseerde landen. Vandaar dat één van de belangrijkste doelen van de EU voor de conferentie in Kopenhagen bestaat in het aan boord krijgen van de Verenigde Staten. Maar ook de grote uitstoters in de groep van ontwikkelingslanden moeten zich engageren tot emissiereducties. Alleen zo kan een eerlijke concurrentie tussen de bedrijven gegarandeerd worden.

De Europese Commissie heeft echter niet gewacht op een internationaal akkoord om een lijst op te stellen van industriële sectoren die dreigen hun productie naar andere landen te verplaatsen door de

emissiehandel.⁹ Het gaat om een zeer brede lijst van energie-intensieve sectoren zoals staal, chemie en cement. In totaal vertegenwoordigen deze sectoren 77% van de industriële emissies (niet energieproductie) die vallen onder de Europese emissiehandel. Lidstaten zouden sterke druk uitgeoefend hebben op de Commissie om belangrijke nationale sectoren in de lijst op te nemen.¹⁰ De lijst zal nu besproken worden in het Europees Parlement en door de Europese Raad. Eens goedgekeurd zal een systeem van benchmarks opgezet worden om de meest performante installaties te bepalen. De bedrijven die daar aan voldoen zullen dan gratis emissierechten krijgen en dus vrijgesteld worden om rechten aan te kopen via het veilingsysteem.

Voorlopig bestaat er nog veel controverse over het systeem. Enerzijds wordt de effectieve impact van de emissiehandel op de concurrentiepositie van de Europese bedrijven geminimaliseerd.¹¹ De Franse President Sarkozy en de Duitse Kanselier Merkel vinden ondertussen dat landen die een ambitieus klimaatbeleid voeren hun industrieën moeten kunnen beschermen.¹² Vooral de Franse President pleit voor een CO₂-heffing op producten die ingevoerd worden uit landen die een laks klimaatbeleid volgen. Deze discussie geeft aan waarom de onderhandelingen in Kopenhagen zo moeilijk zijn. Het toekomstig klimaatbeleid zal een directe impact hebben op de internationale economische concurrentiepositie van heel wat landen. Die concurrentiepositie weegt nog steeds veel zwaarder dan de meest duidelijke waarschuwingen van duizenden klimaatwetenschappers, ondersteund door miljoenen werknemers in Noord en Zuid.

Bert De Wel

Adviseur milieu en energie, Studiedienst ACV

⁹ Europese Commissie, Draft Commission Decision determining, pursuant to Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council, a list of sectors and subsectors which are deemed to be exposed to a significant risk of carbon leakage, 18 september 2009.

¹⁰ Zie Euractiv.com <http://www.euractiv.com/en/climate-change/eu-lists-industries-exempted-carbon-trading/article-185632>, 21 september 2009.

¹¹ Zie o.a. The German Marchall Fund of the United States, 'The Effect of EU Climate Legislation on Business Competitiveness', Mark Kenber, Oliver Haugen en Madeleine Cobb, The °Climate Group, september, 2009. Sander de Bruyn et al., 'Impacts on Competitiveness from EU ETS, An analysis of the Dutch Industry', CE Delft, juni 2008.

¹² <http://www.rpfrance.eu/spip.php?article1006>